

Xóotsx̱ X'ayaa Ḵuwdligadi Shaawát

Gat X̱wéech Nick Alan Foote ka
Jaax̱snée Kelsey Mata Foote wé
at yahaayí has akaawshixít.

Kaxwaan Éesh George Davis
ax'akaawaneek.
X'unei Lance Twitchell du
x'éitx̱ akaawshixít.

Lingít Shkalneegí Haa
Yátx'i Kagéiyi Yís

Xóotsx̄ X̄'ayaa K̄uwdligadi Shaawát

Copyright © 2024 Tlingit & Haida Indian Tribes of Alaska;
Goldbelt Heritage Foundation
All rights reserved.

Tlingit & Haida Indian Tribes of Alaska
PO Box 25500
Juneau, Alaska 99802
800.344.1432
tlingitandhaida.gov

Goldbelt Heritage Foundation
One Sealaska Plaza, Suite 201
Juneau, Alaska 99801
907.790.1460
goldbeltheritage.org

Library of Congress Control Number: 2024910181

ISBN 979-8-218-43831-9

This is a Kaagwaantaan story.

Lingít translations by Kaxwaan Éesh George Davis and X̄'unei Lance Twitchell.

Prepared for early language learners by Daaljíni Mary Cruise, X̄'unei Lance Twitchell, and Haa Yóo X̄'atángi Kúdi educators.

Illustrations by Gat X̄wéech Nick Alan Foote and Jaaxsnée Kelsey Mata Foote.

Special thanks to Ch'eeet Wú Joe Binger, Yeilt'ooch' Tláa Collyne Bunn, and Yeidilatseen Millie Hall.

Book design by Cedar Group.

Designed in the USA. Printed in Canada

Lingít Shkalneegí Haa
Yátx'i Kagéiyi Yís

Xóotsx̄ X'ayaa K̄uwdligadi Shaawát

Gat Xwéech Nick Alan Foote ka Jaaxsnée Kelsey Mata Foote wé at yahaayí has akaawshixít.

Kaxwaan Éesh George Davis ax'akaawaneek.
X'unei Lance Twitchell du x'éitx̄ akaawshixít.

At gutóox' áwé nas'gináx sháa
was'x'aan tléigu has a.éen.

Has du jikaanáxx wusitee
a káx has du toowú yak'éi,
tle kúxde has at woxoon.

Tléináx sháatk'
xóots gánde nagoodí káa yan kalyáas'
aagáa x'uskawjixéel'.

Du kágu kaadáx yax kawjixín
ldakát wé tléikw,
ka a jeetx du toowú x'áan yáx yatee.

«X'éigaa l.us hik'éiyi xóots,
gu.aal kwshé ch'a goot yéide
has kuwu.oowúk yáadáx. »

Ch'áagu káax'uch
koon a daa yoo x'ala.átgi nuch:
líl l.ushk'idéin
a daa yoo x'ayla.átgik
yá xóots, at gutu.ádi.

Has kux'aya.áxch,
a daa yoo x'adul.átgi
has a.áxch nuch.

Dáxnáx aa neildé yaa has na.át du nák,
hú ku.aa tsu kuk'éet' woogoot tléikw aga.ínit.

Yá xeeга.áat du kágu tsu ashaawajákw, yá Yées Sháatk',
aagáa neildé yaa nagúdi wé yaksi.aani káa kagéit uwagút.

Áwé du éet x'eiwatán, « ax tuwáa sigóo ax shátx iwusteeyí. »

Aagáa áwé yá Yées Sháatk',
tóo at danéekw yá aadé yak'éiyi yé
yá kaa daa.eet, ách áwé tle
aan woo.aat, du aaníde.

Yá Yées Káa kwa hél hít yee yéi wootee,
yá Yées Sháatk' xoonx'í aadé
has kuwa.óowu yé yáx;
yá Yées Káa aadé kuwa.óowu yé
at koowú tóox' áwé yéi yatee.

Wé du aanídáx̣, du éesh ƙa du tláa ƙa du éek' hás
du daat has sh tóo kawdixíl'.

Du eegáa has ƙushée x'oon yagee x̣'aaanáx̣ sá,
ƙu.aa tlél du daa.it yáx̣ has at wusteen.

Yá Yées Sháatk', Toowú k'ei du tóo yéi yatee
yá du yées xúx tín ku.oowú.

Yéi kwa ash yaŋsiqaa:

«tlél ax yáade akgeelgeen xán eetaayí!

Ch'as gagaan dikéet teeyí, aagáa áwé tsá ax yáade akgeelgéen.»

An illustration of a woman with dark hair and a yellow tunic sitting in a dark cave. She is looking through a large hole in the rock wall. Outside the cave, a brown bear is visible, looking towards the woman. The scene is set at night, with a dark blue sky and some clouds visible through the cave opening. The woman has a concerned expression on her face.

tléix' ts'ootaat kei isgéet áyá
a yát awdligín yá du xúx ka
du tóox kwatee a yá gasteen.

Xóotsx sitee du xúx,
ka xóots yáx du een yá táakw tóonáx
aan kwuya.oo yá du koowú tóox'.

Yá yeedát déix yátx' aawa.oo,
áwé táakw tóonáx daax'oonináx hás
yá du koowú tóox' has kuya.oo.

Táakw tóonáx has na_xéx'wch.

Yá yeedát kwa yá táakw dleit
yaa kanalléini ka yagyee yaa yeenayát'.

Táakw.eetí kuwaháayi, has du koowú tóodáx daak has woo.aadí.

Áyá yá Yées Shaawát xá, du yátx'i altín áyá yéi tuwditaan,
«yeedát k̄wa sí, ax̄ tláa k̄a ax̄ éesh k̄a ax̄ éek' hás has agaax̄sateen yá ax̄ yátx'i.»

Tléix' ts'ootaat, ku.aa keitl yayík has aawa.áx,
kachgu du éek' hás ásiwé.

Wé aan has al'oon keitlích,
yá du daa.it has awsiníx',
tle has awsikóo yá has du dlaak' daa.it ádi
has awdziníx'.

Yá du éek' hás,
kútx ashunaxlaxéexin wé xóotsch.

« I éek' hás tin kananeek
yak'éiyi shí yá ax daa.it káx has at gagashee,
ka at yáa awuné a jeet has agatee
yá ax daa doogú!»

Du ḵoowúdáḵ daak uwagút, yá xóots,
aagáa yá du éek' hás chooneidí
du téiḵ' tóonáḵ yawulgáas'i.

Has awsiteen yá has du dlaak',
ch'a yá xóots yáḵ yá kaaxádi,
has awsikóo ḵwa has du dlaak'ḵ sateeyí.

« Áwé at yáa awuné a jeet tí du doogú! Ch'a hú áwé χasiχán.»

An illustration showing a woman with long dark hair in a braid, wearing a brown top, embracing two children. One child is a young girl with dark hair, and the other is a young boy with dark hair. They are in a landscape with green hills, blue mountains, and a light blue sky. The woman has a gentle expression, and the children appear to be resting or crying. The overall mood is one of care and support.

Du tláa du toowú sigóo yá du séek' tsu awusteení,
ka yá Yées Shaawát ka yá du yátx'i
has du toowú sigóo a kaax yá du aaní káa s kuwu.oowú.

A eetí aa ḱutaan, yá tléix' aa du éek' du tuwáa sigóo
ch'a ḱeelaháak'w áwé, du dlaak' yátx'i angal'óonit.

A géide kei tuwditán.

Du éek' ḱwa, ḱúnáx ḱwáaḱt awsinee:
x'éigaa át aan adul'óon chooneit átḱ alyeíxí.

X'áan yáx du toowú woonei, yá Yées Shaawát, du yátx'i akḡwal'óon.

Áwé tle xóots yáx awdi.éet, yá Yées Shaawát,
tle du éek' jiwdigút, tle kaadé wudzigeet du daa.it I dagoot ítdáx.

X'óol' yáx du toowú woonei,
ka akoolxéetl' yáx du toowú yatee,
ách áwé du yátx'i tin aax at gutóode has woo.aat.

Yá aadé yoo kaawatéeyi tóonáꞤ k̄wa wududzikóo áwé yeedát:
yá at gutu.ádi, at yáa awuné has du jeeꞤ duteeyí.

Ch'a yáa Lingít'aani ƙu.oowú ƙa yá at gutu.ádi,
kayéil' a káa yéi ngatee aadé has du ƙuya.oowú yé.

Yéi áyá yan shuwatán yá shkalneek.

Du toowú sigóo
wé xóots.

Du toowú sigóo
wé káa.

Wáa sá iyatee?

Ax toowú sigóo.

X'áant uwanúk
wé xóots.

X'áant uwanúk
wé shaawát.

Wáa sá iyatee?

X'áant xwaanúk.

Du toowú yanéekw wé shaawát.

Du toowú yanéekw wé káa.

Wáa sá iyatee?

Ax toowú yanéekw.

Lingit yoo x'atangi
aan sh tóo dultóow at

Tuwigáa wé xóots.

Tuwigáa wé shaawát.

Wáa sá iyatee?

Xat tuwigáa.

Jaaxsnée
Kelsey Mata Foote

Jaaxsnée Kelsey Mata Foote kei uwawát Lingít Aaní káa, ka kúnáx áwé du daa yéi wuteeyín Lingít kusteeyí, wé Aas Kwáani, xáat héeni, ka daxdaséigu át. Ch'u uwayáa Lingít Aaní yahaax'í ch'a tlákw áwé du jeenáx kanadéich. Adátx'i x'úx' káa at yahaayí akshaxeet ka sh kalneek tsú akshaxeet.

Wé Johnson O'Malley Program ka Sitka Native Education Program jeedáx, Lingít kusteeyí awsikóo ka wududziteen du ji.eetí káa Lingít kusteeyí ka káax'u. Yá Haa Shagóon latseení ch'áagu káax'u ji.eetí tóot wuteeyín, ka has du tuwáadáx áwé latseen a tóox atee áwé du yéi jineiyí. Du tuwáa sigóo wuduwa. áx áwé yá Lingít tundatáani ká wududzikóo Lingít kusteeyí daat.

Restoration Magazine-x' áwé yéi jiné, Creative Editor-x sitee, ka a tónáx áwé Shukát Ku.oo háade náx'í aguxsakóo wáa sá yaa at nanéin yá haa aaní káa, kúnáx áwé a daat yéi s jiné wé Shukát Ku.oo sháa wáa sá has du káx yax agaxtoodéil. Restoration Magazine áwé has du tuwáa sigóo wuduskoowú áwé a daat: Shukát Ku.oo aadé kei kushudu.átch yé, wáa sá kayéil' haa neilx'í yéi kgwatée, aadé l.ushk'idéin yei kudulshátch yé, ká aadé kút x shududlixeexi yé wé Shukát Ku.oo sháax'w (MMIW).

«Lingít kaa jín kajágu xat sitee. Latseen áwé has du satú yá Lingít ku.oo. Tlax kúdáx áwé wé wé tlél k'idéin haa wuskoowú aa wé Lingít sh kalneegí yóo s sh kadliníkt. Tléel has awuskú Haa Kusteeyí. Tlax kúnáx yak'ei áwé x'éigaa át kaa wakshiyeeex' yéi yoo dudzineik yá haa daat. Wáa sá ax toowú kligéi Haa Léelk'u Hás áwé ax eex has dasheeyí yá haa sh kalneegí ka at yahaayí kdushxeedí tín.»

Gat Xwéech
Nick Alan Foote

Gat Xwéech áwé du saayí, dleit kaa x'éináx ku.aa Nick Alan Foote. Kaa jín kajágu x sitee Lingít Aanídáx áwé hú. Wé Lingít kashxeedí yahaax'ú ashigóok ka aadé at yahaayí kdushxeet yé wé adátx'i sh kalneegí x'úx' káa. Gunéi awshigóok aadé at yahaayí kdushxeet yé du dlaak' Kelsey Mata Foote teen tle has du aaní káa has kuwu.oowún wé Sheet'ká Kwáan, Taant'á Kwáan, ka Áak'w Kwáan.

Lingít tundatáani ka Lingít kusteeyí áwé du ée awsikóo aadé kududziteeyi yé ka yoo akuya.aakwk Lingít tundatáani teen at yahaayí akshaxeet. Wé Johnson O'Malley Program jeedáx áwé Lingít kashxeedí yahaax'ú awshigóok. Áx' áwé Taalyei Esther Shea du ée awlitóow Lingít kusteeyí daat. Hás tsú, wé Sitka Native Education Program du ée at wulitóow ka du ét has wudishée du yéi jineiyí teen.

Seattle-x' kuwa.óo yeedát, ka 2018-x' áwé gunéi a daat yéi jeewanei du ji.eetí awuhooní. Du yéi jineiyí káx kudzitee, ka has du een yéi jiné Bainbridge Island Museum of Arts, National Indigenous Women's Resource Center, ka History Unboxed.

«Ax tuwáa sigóo wé yées káa has awuskoowú, kúnáx áwé wé Shukát Ku.oo, tlax kúnáx yak'ei áwé Haa Kusteeyí. A eetéenáx haa yatee yáa yagye. At nané tónáx áwé woosh jín toolshát yá Haa Léelk'u Hás ka uháan.»

Tlingit & Haida

Goldbelt
Heritage

ISBN 979-8-218-43831-9

9 798218 438319